

Hur skall det gå med pensionerna?

Kommer det svenska pensionssystemet att bryta samman inom en snar framtid? 'Ja' är svaret i en nyligen utkommen, av massmedia mycket uppmärksammas bok: AP-fonderna kommer att vara tömda före år 2000. Därmed skulle det inte finnas något att betala pensionerna med.

För den som känner till hur det svenska ATP-systemet är konstruerat är det lätt att inse att slutsatser av detta slag bygger på en grundläggande missuppfattning. Det innebär emellertid inte att larmrapporterna om pensionssystemet kan nonchaleras. Tvärtom finns det idag ett starkt behov av en öppen och förutsättningslös diskussion av det svenska pensionssystemets framtid.

Vi kan börja med att konstatera att det svenska ATP-systemet är ett renodlat transfereringssystem och inte ett egentligt försäkringssystem. Det är viktigt att ha helt klart för sig skillnaden mellan ett transfereringssystem och ett försäkringssystem. Det senare innebär att medborgarna under sina aktiva år gör premieinbetalningar till någon försäkringsinstitution (privat eller offentlig) mot att denna garanterar en viss årlig pensionsutbetalning i framtiden. Den årliga pensionsförsäkringspremien bör enligt enkla försäkringstekniska principer vara så stor att det totala värdet av en persons premieinbetalningar minst svarar mot det förväntade värdet av pensionsutbetalningarna. I ett sådant system kommer givetvis fonduppbyggnad att äga rum, eftersom försäkringsinstitutionen måste förvalta varje försäkringstagares pengar så att den kan klara av pensionsförpliktelserna.

Ett transfereringssystem som det svenska är helt annorlunda uppbyggt. Det innebär att den aktiva generationen förpliktigar sig att till pensionärerna, de fd aktiva, årligen avstå en del av produktionsvärdet och att *framtida* aktiva generationer antas göra detsamma. Hur mycket pensionärerna är berättigade till beror normalt (men inte nödvändigtvis) på deras tidigare aktiva insats. I detta system behöver ingen fonduppbyggnad äga rum, eftersom betalningarna inte, som i försäkringssystemet, innebär en omfördelning över tiden för samma individer. Omfördelningen sker *i varje tidpunkt* mellan den aktiva generationen och den fd aktiva, precis på samma sätt som det i en välfärdsstat sker en omfördelning från friska till sjuka, från ensamstående till barnfamiljer, från socialt välanpassade till utslagna.

AP-fonderna får inte förleda oss att tro att det svenska pensionssystemet är ett försäkringssystem. Uppbyggnaden av dessa fonder hängde samman med att man ville kompensera för det sparandebortfall, som det nya pensionssystemet antogs medföra under en övergångsperiod, innan systemet hunnit omfatta alla pensionärer. Pensionerna har inget direkt samband med fondernas storlek och avkastning.

Reglerna för det svenska ATP-systemet är i flera avseenden mycket gene-

rösa. Grundprincipen är att man garanterar 60 procent av (den pensionsgrundande) inkomsten under de 15 "bästa" åren i fast penningvärde, förutsatt att man arbetat (hel- eller deltid) i minst 30 år. Med färre aktiva år trappas pensionen ned. Systemet gynnar således dem, som under stora delar av sin aktiva tid arbetar deltid. När ATP-systemet infördes i slutet av 50-talet var det naturligt att reglerna byggde på antaganden om en fortsatt snabb ekonomisk tillväxt, åstadkommen bl a av en heltidsarbetande aktiv generation.

Den pensionsbetalningsbörda, som skulle läggas på den aktiva generationen, verkade inte orimligt stor. Idag är läget radikalt annorlunda. Den ekonomiska tillväxten är mycket måttlig och andelen deltidsarbetande och förtidspensionerade har ökat oant snabbt. Med rimliga, snarast optimistiska, antaganden om bl a befolknings- och reallöneutvecklingen måste den aktiva generationen redan i början av nästa århundrade avstå mer än 25 procent av sina bruttoinkomster *enbart* för att klara pensionsbetalningarna. Och det är knappast realistiskt att föreställa sig några mera drastiska nedskärningar av den offentliga sektorns övriga åtaganden. Det är verkligen befogat att fråga sig hur länge man kan hålla fast vid den nuvarande konstruktionen av pensions-systemet. Hur länge till kan den aktiva generationen lita på att den efterföljande generationen ska ta på sig de alltmer tyngande pensionsbördorna?

Det svenska pensionssystemet har, något lättsinnigt, liknats vid ett kedjebrevssystem mellan generationerna. Systemet fungerar enbart så länge ingen bryter kedjan. Transfereringssystemet innebär ett visst mått av rättsosäkerhet i den meningen att en minoritet, pensionärerna, kan få sina villkor väsentligt förändrade om majoriteten, de aktiva, genomdrivar ändringar i pensionssystemet. Sådana förändringar kan äga rum även i ett försäkrings-system. Men det är mindre troligt att så sker i en rättsstat som den svenska, eftersom i ett sådant system pensionsutfästelserna får en mera privaträttslig karaktär.

Förr eller senare måste det svenska pensionssystemet med största sannolikhet reformeras. Att blunda för detta idag är bara att förvärpa problemen för framtiden. De som idag och i den närmaste framtiden är pensionärer har med all säkerhet under sin aktiva tid utgått ifrån att de kunde lita på att de skulle få de pensioner systemet utlovade.

Det är därför viktigt att eventuella reformer genomförs gradvis och att medborgarna så snabbt och effektivt som möjligt informeras om vad reformerna innebär.

Förslaget att pensionärerna inte skall kompenseras för tex oljeprishöjningar innebär i praktiken att de direkt berövas en del av sina pensionsrättigheter (ATP-systemet utlovade som bekant bevarad köpkraft). I stället för att på detta sätt abrupt framtvingas av krissituationer bör reformer av pensions-systemet förberedas i god tid, med öppen debatt om systemets för- och nackdelar.

